

Co se událo v rámci programu péče pro vydra říční v ČR v roce 2011?

What happened in 2011 within implementing the Management plan for Eurasian otter in the Czech Republic?

Jitka VĚTROVCOVÁ¹

¹AOPK ČR, Kaplanova 1931/1, Praha 11 – Chodov, jitka.vetrovcova@nature.cz

Abstract

This article introduces the overall concept of management plan for the Eurasian otter in the Czech Republic and describes its individual measures that are being implemented, with focus on activities accomplished during 2011. The management plan was officially approved by the Ministry of the Environment in 2009 and is planned for 10 years. It contains the same type of measures as an action plan for endangered species, but puts greater emphasis on monitoring, educational and research activities as compared to habitat and species management activities. A lot of measures were successfully tackled in 2011, some of the most important were: nationwide mapping of otter distribution, publishing a methodology regarding the issues of negative effects of traffic on otters, and presenting a PVA model with predictions for the future and including simulations showing most likely effects of current threats on the Czech otter population.

Key words: management activities

Vydra říční (*Lutra lutra*) je dle české legislativy silně ohroženým zvláště chráněným druhem živočicha, pro nějž je od roku 2009 realizován Program péče (dále jen PP, Poledník et al. 2009) oficiálně schválený Ministerstvem životního prostředí (MŽP). Jedná se o koncepci typu záchranného programu, zaměřenou na chráněné druhy, které nejsou zcela ohrožené vyhynutím, ale jsou vzhledem k vysokým prostorovým nárokům či hospodářským škodám, které způsobují, „konfliktní“ a hrozí jim tedy vysoké nebezpečí pronásledování. Hlavním cílem PP je zajistit nezhoršení stavu rozšíření vydry říční v rámci ČR z hlediska velikosti populace a plochy areálu, které jsou definovány vzhledem k posledním známým výsledkům monitoringu před schválením PP. Text PP se zpracovává dle závazné osnovy platné pro přípravu záchranných programů, tzn. že obsahuje i stejné typy opatření, kterými jsou: péče o biotop, péče o druh, monitoring, výzkum, výchova a osvěta a ostatní opatření. Z podstaty PP vyplývá, že tento program klade oproti klasickému záchrannému programu větší důraz na osvětová, výzkumná a monitoringová opatření a naopak méně pozornosti je věnováno péči o biotop a druh samotný. Tento článek by rád konkrétněji představil jednotlivá opatření realizovaná v rámci PP a jejich výsledky, a to se zaměřením na aktivity uskutečněné v roce 2011.

V rámci péče o biotop se PP snaží řešit zejména problém vysoké mortality vyder na silnicích (opatření 3.1.1 – Minimalizace negativních vlivů dopravy). V roce 2011 byla k tomuto tématu dokončena a vydána metodická příručka „Vydra a doprava“ (Hlaváč et al., 2011), jejíž následná distribuce by měla řešit problém nevhodných dopravních staveb plošněji. Více o metodice v Anděl, 2012. Metodika je volně dostupná na webových stránkách AOPK ČR a záchranných programů, tištěné verze byly distribuovány orgánům ochrany přírody, zástupcům

správy silnic a dalším subjektům. Během celého roku pokračovalo také shromažďování informací o úmrtnosti vyder na silnicích v celé ČR a nově lokalizované údaje byly přidány do vedené databáze (viz níže opatření 3.3.4).

Péče o druh je v PP pro vydru řešena spíše okrajově (opatření 3.2.1 - Odchov nalezených mláďat, rehabilitace zraněných jedinců a jejich zpětný návrat do přírody a 3.2.2 - Chov vydry v lidské péči v rámci mezinárodní spolupráce) a jejím hlavním cílem je snažit se vrátit do přírody co nejvíce nalezených zraněných jedinců a opuštěných mláďat. Cílené chovy v zajetí a vypouštění těchto odchovaných vyder do přírody nemají v ČR vzhledem k současnému rozšíření druhu žádné opodstatnění. Odchovy nalezených mláďat a rehabilitace zraněných jedinců jsou realizovány zejména ve spolupráci se záchrannými stanicemi pro handicapované živočichy. V roce 2011 byla provedena evidence trvale držných jedinců ve stanicích (celkem 14) a odebrány vzorky z těchto zvířat pro genetické analýzy. Co se týče rehabilitace nalezených jedinců, přijaly záchranné stanice v ČR v roce 2011 celkem 9 vyder říčních, z toho 5 následkem špatného zdravotního stavu uhynulo brzy po přijetí, jedno zvíře bylo vyprostěno z místa, odkud se nemohlo dostat a téměř ihned vypuštěno, jedno mládě zůstalo v péči dané stanice a dvě další mláďata byla na podzim vypuštěna v Nizozemí v rámci tamního reintrodukčního projektu.

Původní populace vyder v Nizozemí vyhynula v roce 1988 a to v důsledku kombinace znečištění a degradace prostředí, vlivem úhynů na silnicích a v rybářských sítích. V roce 2002, po odstranění hlavních příčin ohrožení, začal repatriační program pro návrat vyder. Z Lotyšska a Běloruska bylo do Nizozemí přepraveno více než 20 vyder, které byly poté vypuštěny. Projekt byl úspěšný a již v roce 2004 byla zaznamenána první mláďata. Nicméně později se ukázalo, že na rozmnožování se podílí jen málo jedinců a populaci hrozí vysoká míra příbuzenského křížení. Proto bylo rozhodnuto, že budou vypuštěny ještě další, nepříbuzné vydry. Pro další vypuštění vyder byla vybrána oblast Národního parku Alde Feanen. Dvě vydry z České republiky držené v zajetí ve Stanici Pavlov, o.p.s. byly v roce 2011 využity pro tento program. České i nizozemské úřady podpořily přesun zvířat. Vydry z Čech dorazily do oblasti na podzim a po krátkém období aklimatizace byly obě samice – Petra a Jitka - opatřeny vysílačkami a vypuštěny. Signál samice Petry se několikrát ztratil, ale byla nalezena pomocí letadla. Jitka se usadila v nádherném a bezpečném prostředí v jihovýchodní části parku (více také na www.otter.to).

Monitoring je samozřejmě nedílnou součástí každého záchranného programu či programu péče, která kromě informací o aktuálním stavu daného druhu přináší i důležité údaje o efektivitě realizovaných opatření. V případě PP pro vydru říční je monitoring řešen na několika úrovních a je přesně časově naplánován na celou dobu platnosti PP, včetně stanovení jednotlivých metodik. Provádí se: celostátní mapování rozšíření a mapování okrajových lokalit výskytu (opatření 3.3.1), odhad početnosti ve vybraných oblastech (opatření 3.3.2), monitoring evropsky významných lokalit (EVL) vyhlášených pro vydru (opatření 3.3.3) a sběr uhynulých zvířat a jejich analýzy (opatření 3.3.4). V roce 2011 proběhlo dle časového harmonogramu celkem čtvrté celostátní mapování vydry v ČR (více viz Poledník et al. 2012a), dále proběhl monitoring v 7 EVL pro vydru a pokračoval sběr uhynulých jedinců a jejich analýzy. Monitoring EVL proběhl v roce 2011 v těchto oblastech: Krvavý a Kačležský rybník, Lužnice a Nežárka, Stropnice, Nadějská soustava, Velký a Malý Tisý, Horní Malše a Třeboňsko – střed, a to metodou obsazenosti (provedeny dvě kontroly stanovených bodů).

Dva body z celkem 28 kontrolovaných byly negativní při obou kontrolách, přesto byl výskyt vydry prokázán ve všech sledovaných EVL, monitoring tedy potvrdil uspokojivý stav tamních populací (Poledník a Poledníková 2011). Sběr uhynulých vyder byl v roce 2011 stejně jako

v předchozích letech prováděn z celého území ČR, a sice s využitím sítě spolupracujících osob a metodických postupů (protokoly, elektronická databáze, způsob pitvy, analýzy, apod.) zavedených v rámci výzkumného projektu z let 2008-2010. V průběhu roku 2011 bylo sesbíráno celkem 54 záznamů o uhynulých vydrách na území ČR, z toho 37 záznamů se vztahuje přímo k tomuto roku (v ostatních případech se jednalo o informace/kadávery týkající se let 2007-2010). Celkový počet záznamů v databázi uhynulých jedinců vydry říční (Databáze ALKA Wildlife, o.p.s.) se tak navýšil na 414. Nejčastější příčinou smrti byla u loni analyzovaných jedinců srážka s automobilem, zaznamenána byla také úmrtí následkem stárí, pokousání či uhynulá opuštěná mláďata. Alarmující je zjištění dvou případů zastřelení – z CHKO Litovelské Pomoraví a z jižních Čech. V obou případech bylo podáno trestní oznámení na neznámého pachatele. V rámci pitevního protokolu byly nově u všech nalezených uhynulých jedinců zkoumány žlučníky na přítomnost parazitů *Pseudamphistomum truncatum* a *Metorchis albidus*. Oba druhy byly u několika jedinců prokázány (Poledník, nepublikováno). V rámci snahy o motivaci subjektů, které na sběru uhynulých vyder spolupracují a snahy informovat tyto subjekty i širší a vědeckou veřejnost o výsledcích prováděných analýz a smyslu této činnosti byly publikovány dva články - v časopisech Ochrana přírody (Větrovcová et al. 2011) a Lynx (Poledník et al. 2011) a uspořádány dvě přednášky (pro zástupce muzeí a záchranných stanic). Celkový systém a metody monitoringu vydry říční v ČR byl prezentován formou posteru na konferenci IUCN XIth International Otter Colloquium v italské Pavii (září 2011), stejně jako koncept a dosavadní realizace PP. V roce 2011 také proběhly dvě stopovací akce na sněhu za účelem zjištění hustot ve vybraných oblastech (více Poledník et al. 2012b).

Úroveň vědeckých znalostí o vydře říční je v ČR velmi dobrá, což pomohlo už při vlastní přípravě PP. Přesto se ukazuje, že některé aspekty vydří biologie a ekologie je velmi těžké zjistit a stále k nim chybí základní data. Proto se PP snaží na aktuální výzkum navázat a chybějící informace průběžně doplňovat. V rámci realizace PP jsou k řešení navržena tato výzkumná témata: potravní analýzy vydra vs. norek americký (opatření 3.4.1), genetická variabilita a struktura populace (opatření 3.4.2), struktura a dynamika populace a modelování (opatření 3.4.3), sekundární škody na rybách způsobené rušením vydrou (opatření 3.4.4) a vydra a pokles populací pstruha obecného v pstruhových vodách (opatření 3.4.5). Některá z těchto opatření byla součástí nedávno ukončených výzkumných projektů (VaV-SP/2d4/16/08 a VaV-SP/2D3/209/07), některá na své detailnější řešení stále čekají (např. opatření 3.4.1 a 3.4.5). V roce 2011 byly odebrány vzorky k doplňujícím genetickým analýzám z vyder držných v zajetí a z nalezených uhynulých jedinců, vzorky tkání 40 českých vyder pak byly poskytnuty do Bavorska pro účely srovnávací genetické studie. V září byly na mezinárodní konferenci IUCN XIth International Otter Colloquium prezentovány základní modely životaschopnosti české vydří populace. Jednalo se o deskriptivní modely růstu populace s ověřením pomocí dosažení starších dat a o základní prediktivní PVA (population viability analysis) model, který počítá s demografickou variabilitou a variabilitou vlivem vnějších podmínek. Velmi důležitý výsledek přinesly zejména simulace jednoho z těchto vnějších faktorů – případného povolení plošného odstřelu vyder v ČR. Model v tomto případě poukázal na vysoké riziko poměrně rychlého kolapsu populace a velmi rychle narůstající pravděpodobnost extinkce v závislosti na narůstajícím počtu ročně odlovených zvířat (Poledníková et al. 2010). Koncem roku byl ještě doplněn model simulující pravděpodobný vývoj populace vyder v ČR s ohledem na narůstající intenzitu dopravy - i tento model potvrdil zvýšené riziko extinkce v případě většího vlivu tohoto ohrožujícího faktoru. Obecně lze tedy tyto populační modely považovat za velice důležitý, vědecky

podložený nástroj k obhajobě celkového konceptu PP pro vydru říční. Modely budou dále aktualizovány a doplňovány na základě nově získaných dat. Problematika sekundárních škod na rybách způsobených vydrou byla v posledních letech řešena v rámci druhého z výše zmíněných výzkumných projektů. Výsledky ukázaly, že stres se na kondici a míře růstu ryb projeví až při vysoké intenzitě návštěvnosti vydrou (50 % a více - taková návštěvnost byla při jiných studiích zaznamenána v méně než 7,7 % případů). Při nižší návštěvnosti jsou ryby pravděpodobně schopny stres účinně kompenzovat a neprojeví se v následné kondici a míře růstu (Kadlečíková et al. 2011). I tyto výstupy byly v roce 2011 prezentovány na mezinárodním fóru, podrobnější publikace a analýzy by ještě měly vzniknout a v budoucnu snad přispějí k otevřenějšímu přístupu rybářů k otázkám vydrou způsobených škod.

Vzhledem k hospodářským škodám a tedy i konfliktu, který vydra vyvolává hlavně v oblasti rybářství, je samozřejmě jako součást PP nesmírně důležité i osvětové působení. Výchovná a osvětová opatření jsou v rámci PP realizována ve spolupráci s nevládními organizacemi formou publikací, poradenství, přednášek, internetových stránek, seminářů, výukových programů apod. Kromě laické veřejnosti je vyvíjena snaha působit odpovídajícím způsobem především na potenciálně problematické cílové skupiny, tzn. rybáře a myslivce. Podle cílových skupin jsou také rozdělena jednotlivá opatření: 3.5.1 – rybáři a myslivci, 3.5.2 – správa komunikací, 3.5.3 – ochrana přírody a environmentální nevládní neziskové organizace, 3.5.4 – laická veřejnost a 3.5.5 – média. Obecně lze říci, že osvěta širší veřejnosti a dětí pomocí přednášek, výukových programů, výstav, exkurzí, publikací, atd. má většinou velmi pozitivní odezvu. V případě rybářů se zatím osvědčuje spíše poradenství osobními konzultacemi, případně přes internet či po telefonu. Vhodnou příležitostí pro navázání kontaktu s rybáři je zpracovávání odborných posudků k žádostem o náhradu škody dle zákona č. 115/2000 Sb. (více též viz níže opatření 3.6.1). Podrobnější přehled výchovně-osvětových akcí realizovaných v roce 2011 je k dispozici ve vyhodnocení realizace PP za tento rok, které je možné si stáhnout na webových stránkách záchranných programů.

Pod hlavičkou „Ostatní opatření“ jsou v rámci realizace PP řešena následující doplňující témata: vypracování nové metodiky vyčíslování škod způsobených vydrou (opatření 3.6.1), vypracování metodiky na opatření snižující škody způsobené vydrou (opatření 3.6.2), návrh optimalizace systému řešení střetu ekonomických zájmů rybářství a vydry (opatření 3.6.3), testování preventivních opatření (opatření 3.6.4) a vývoj a zpřesňování metod pro monitoring EVL pro vydru (opatření 3.6.5). Je patrné, že většina z nich opět souvisí s konfliktem mezi ochranou vydry a ekonomickými zájmy rybářských subjektů. V posledních letech je diskutována zejména metodika vyčíslování škod způsobených vydrou. Dle zákona č. 115/2000 Sb. (o náhradách škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy) je ke stanovení takové škody potřeba expertní posudek, na druhou stranu však zákon nestanoví, koho lze za takového experta považovat a zmíněná metodika výpočtu škod je v současnosti pouze doporučeným materiálem. Může tak docházet k nejednotnému přístupu co se týče zpracování posudků či k jejich zpracovávání nedostatečně kvalifikovanými osobami. Za účelem zjednodušení a sjednocení výpočtů těchto škod je proto plánováno vydání novely prováděcí vyhlášky ke zmíněnému zákonu, která by obsahovala i samotnou metodiku výpočtu – ta by se tím stala závaznou pro všechny zpracovatele odborných posudků. V roce 2011 byla metodika vyčíslování škod způsobených vydrou říční opětovně upravena (Poledník et al. 2011) dle připomínek ze strany MŽP a vrácena k zapracování do novely prováděcí vyhlášky.

PP pro vydru říční byl schválen na období 10 let a jeho dosavadní (zhruba tříletou) realizaci lze hodnotit pozitivně. Monitoringová opatření probíhají dle plánu a prokazují uspokojivý

stav naší populace. Poměrně intenzivně byla a nadále jsou řešena i výzkumná opatření, jejichž výstupy by měly zefektivnit právě i další realizaci PP. Dosavadní zkušenosti potvrzují, že současnými největšími potenciálními hrozbami pro vydru v ČR jsou vlivy narůstající dopravy a nelegální úmyslné zabíjení, podnícené hlavně konfliktem v rybářství. V následujících letech se tedy PP pokusí ještě více zaměřit na zmírňování tohoto konfliktu (systém náhrady škod, preventivní opatření, osvěta, apod.) a na řešení stávajících i potenciálních problémových míst na komunikacích.

Literatura

- ALKA WILDLIFE, O.P.S. Databáze nálezů uhynulých jedinců vydry říční z ČR. (*Kontinuálně aktualizovaná databáze*).
- HLAVÁČ V, POLEDNÍK L, POLEDNÍKOVÁ K, ŠÍMA J a VĚTROVCOVÁ J (2011): Vydra a doprava – metodická příručka k omezení negativního vlivu dopravy na vydru říční. Metodika AOPK ČR, 48 stran.
- KADLEČÍKOVÁ Z, POLEDNÍK L a POLEDNÍKOVÁ K (2011): Interní zpráva projektu „Rybniční hospodaření respektující strategii udržitelného rozvoje a podporu biodiverzity“ – Monitoring škod způsobovaných vydrou říční. Zpráva pro MŽP, 4 str.
- POLEDNÍK L a POLEDNÍKOVÁ K (2011): Monitoring vydry říční v ČR v roce 2011. Zpráva pro AOPK ČR, 9 str.
- Poledník L, Poledníková K, Roche M, Hájková P, Toman A, Václavíková M, Hlaváč V, Beran V, Nová P, Marhoul P, Pacovská M, Růžičková O, Mináriková T a Větrovcová J (2009): Program péče pro vydru říční (*Lutra lutra*) v České republice v letech 2009-2018. AOPK ČR, 84 str.
- POLEDNÍK L, POLEDNÍKOVÁ K a BERAN V (2011): Sběr a analýza uhynulých jedinců vydry říční v ČR v roce 2011. Zpráva pro AOPK ČR, 5 str.
- POLEDNÍK L, POLEDNÍKOVÁ K, VĚTROVCOVÁ J, HLAVÁČ V a BERAN V (2011): Causes of deaths of *Lutra lutra* in the Czech Republic (Carnivora: Mustelidae) [Příčiny smrti vydry říční (*Lutra lutra*) v České republice (Carnivora: Mustelidae)]. Lynx, nová serie 42: 145–157.
- POLEDNÍK L., POLEDNÍKOVÁ K., BERAN V., ČAMLÍK G., ZÁPOTOČNÝ Š. a KRANZ A. (2012a): Rozšíření vydry říční (*Lutra lutra* L.) v České republice v roce 2011. Bulletin Vydra, 15: 22-28.
- POLEDNÍK L, POLEDNÍKOVÁ K a HLAVÁČ V (2012b): Zimní sčítání vydry říční ve vybraných oblastech České republiky v letech 2008 – 2012. Bulletin Vydra, 15: 29-38.
- POLEDNÍKOVÁ K, POLEDNÍK L, HÁJKOVÁ P, ZEMANOVÁ B, VĚTROVCOVÁ J, HLAVÁČ V, BERAN V, ČAMLÍK G a MINÁRIKOVÁ T (2010): Struktura, dynamika a růst populace vydry říční (*Lutra lutra* L.) v České republice. Zpráva pro AOPK ČR a MŽP, 44 str.
- Poledníková K, Poledník L, Hlaváč V, Maštera J, Mináriková T, Rešl D, Tomášková L, Šíma J, Toman A, Pacovská M, Kameníková M, Beňová M, Kratochvílová M, Beran V, Kadlečíková Z, Růžičková O a Hájková P (2011): Metodika stanovení výše náhrad škod způsobených vydrou říční (*Lutra lutra*). Příloha k připravované novele vyhlášky č. 360/2000 Sb., 17 str.
- VĚTROVCOVÁ J, POLEDNÍKOVÁ K, POLEDNÍK L, BERAN V a HLAVÁČ V (2011): Databáze údajů o uhynulých jedincích vydry říční v ČR. Ochrana přírody (4/2011): 15-19.